

AZERBAJCAN ŞÂİRLERİNİN ÇAĞATAYCA ŞİİRLERİ (I)

Osman Fikri SERTKAYA

Tofiq İsmailoğlu HACİYEV'in
60. doğum yılına armağan

Azerbaycan şâirlerinin Çağatayca şiir yazmaları hakkında Cihangir Kahramanov ile Kamil Allahyarov *XIII-XVI Esrlər Azərbaycan Şe'ri*'nde¹, şunları söylerler: "*XVI esrde Azərbaycan halğının başga Türk halğları ile edebi elagaları de heyli genişlenir. Hele XV esrin ikinci yarısında Özbek intibah medeniyyetinin guvvetli tezahürü ve Nevai edebi mektebinin geniş şöhet tapdığı zamanda Herat'a gelen Azerbaycanlı şairler Sefeviler dövründe vetene gayıtdıgdan sonra öz eserlerinde özbek medeniyyetinin nailiyyetinden, Nevai irsinden bacarıgla istifade edirdiler. Bele şairlerden Ziyayi, Hulgi, Allahi, Besiri'ni göstermek olar*".

Seyyid Azîm Şirvânî (1835-1892)'nin tezkiresinde de Çağatayca şiir yazan şâirler zikredilmektedir.²

Tespitler kronolojik olarak şöyle sıralanmaktadır:

-
1. Cahangir Gehremanov - Kamil Allahyarov, *XIII-XVI Esrlər Azərbaycan Şe'ri*, üçüncü cild, "Elm" neşriyyatı, Bakı, 1984, s. 21.
 2. Ayrıca bk. Firidun Bey Köçerli; *Azerbaycan Edebiyat Tarihi Materyalları*, Cilt I-II, Bakı, 1925-1926.

- | | | |
|----|--------------|--|
| 1. | XV. yüzyıl | Kişverî* |
| 2. | | Ziyayî |
| 3. | | Hulgî |
| 4. | | Allahî |
| 5. | | Basîrî |
| 6. | XVI. yüzyıl | Sadık-ı Afşar (Sadık Beg Afşar) ³ |
| 7. | | Muhammed Emanî** |
| 8. | XVII. yüzyıl | Mesihî-i şarkî |
| 9. | XIX. yüzyıl | Abdullah Bey Âsî (Karabağlı Âsî) |

Abdullah Bey Âsî (Karabağlı 'Âsî)'nin 9 beyitlik gazeli

XIX. yüzyıl şâirlerinden olan ve 1839-1874 yılları arasında yaşayan Abdullah Bey 'Âsî (Karabağlı 'Âsî)'nin bu şiiri Nevvâb Mîr Möhsün Aka Mîr-zâde-i Karabagî'nin *Tezkire-i Nevvâb* adlı yazmasının 158. sahifesinin 10. satırında *gazel-i çağatayî* başlığıyla yer almaktadır. 9 beyitlik bu gazel mecmuanın 159. sahifesinin 8. satırında sona erer.

Metin, *Tezkire-i Nevvâb*'ın baskısının 67.-68. sahifesinde *gazel-i çağatayî-i türki 'Âsî-i merhûm* başlığı ile 7 beyit olarak yer almaktadır. Gazelin 4. beyti ile 5. beytin 2. mısraı ve 6. beytin ilk mısraı baskı sırasında atlanmış ve baskıya alınmamıştır.

Tezkire-i Nevvâb'ın matbu nüshasındaki 7 beyitlik metin Tofig İsmailoğlu Hacıyev'in *Azerbaycan Edebi Dili Tarihi* adlı eserinin 2. cildinin 34.-36. sahifelerinde kiril harfleri ile transkripsiyonlanmış ve işlenmiştir. Ancak T. Hacıyev'in *Tezkire-i Nevvâb*'ın baskı tarihi olarak verdiği 1893 tarihini 1913 olarak düzeltmek gerekmektedir.

Mîr Möhsün Aka Mîr-zâde-i Karabagî (1831-1918) yılları arasında yaşamıştır. *Tezkire-i Nevvâb* adlı eserinin yazması, Baku, Elyazmalar Enstitüsü, M-67, 2365 numarada kayıtlıdır. *Tezkire-i Nevvâb*'ın ketebe kaydı şöyledir: "*Mîr Möhsün Aka Mîr-zâde-i Karabagî der şehr-i Şûşâ-ı Karabag der mah-ı saferü'l-muzaffer der şeb-i se-şenbe-i ihtitam pezîr-oft der sene-i 1310* [Mîr Muhsin Aka Mîr-zâde-i Karabagî tarafından

* Divanının yayımı için bk. Cahangir Gehremanov, *Kişveri. Eserleri*, Bakı, Yazıçı, 1984, 163 s.

3. Çağatayca şiirleri *Mecma-ı Havass*'dadır.

** Divanının yayımı için bk. Elyar Seferli, *Emani. Eserleri*, Bakı, Yazıçı, 1984, 339 s.

Karabağ'ın Şûşâ şehrinde, 1310 yılının Safer ayının Salı günü tamamlandı]".

Tezkire-i Nevvâb, hazırlayıcısı Mîr Möhsün Aka Mîr-zâde-i Karabağ'nin sağlığında Baku'da, 1913 yılında yayımlanmıştır.⁴

Tezkire-i Nevvâb, hazırlayıcısı Mîr Möhsün Aka Mîr-zâde-i Karabağ'nin kendi yaşadığı dönemin, yani XIX. yüzyılın şâirlerini muhtevî bir eser olup Farsça yazılmıştır.

Tezkire-i Nevvâb'ı hazırlayan Mîr Möhsün Aka Mîr-zâde-i Karabağ için bk.⁵

158/10

ğazel-i çağatayî

- 158/11 1. *şabâğa itsem ahvâlimi şerh imdâd kılğay mu ?*
peyâmî kiltürüp bîçâre dilni şâd kılğay mu ?
- 158/12 2. *sifâriş eylesem şahumğa virlen mülk-i dil şerhin*
sipâh-ı derd ü gamnı könderip âbâd kılğay mu ?
- 159/1 3. *mey içken dem rakîb-i rû-siyeh birle uşol bî-mihr*
firâkıdın beniüm kan yutmağınnu yâd kılğay mu ?
- 159/2 4. *sirişkim südrese küyığa uşbu mürde cismimi*
revân-bahş irni birle tîrgüzüp bir ad kılğay mu ?
- 159/3 5. *firâkığa bêle hû ger itüp-tür haste könglümni*
vişâliğe gêne bilmem o nev' mu'tâd kılğay mu ?
- 159/4 6. *iki çeşmiñ niçük şayd eylegey âvâre könglümni*
za'îf olğan kiyik kaçdın iki şayyâd kılğay mu ?
- 159/5 7. *uşol kâfirğa köp yalbarma ey dil murğnu şayyâd*
tuzagdın nâle kılmaklık bile âzâd kılğay mu ?

4. *Tezkire-i Nevvâb (Nev'-i evvel)*, Oruçov kardaşların elektrik matbaasında tab' olundu = Elektro-tipografya Br. Orucevih, Baku, 1913.

5. Mehmet Arslan-Bilâl Yücel, "Mir Muhsin Nevvâb ve Nasihatnâmesi (Metin-Dil incelemesi)", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 1. sayı, Sivas 1995, s. 143-208.

159/6 8. *baña yetkeç cefâ vü zulmğa mu'tād olur zülfüñ
veyā ağıyārlarğa hem bēle bī-dād kılğay mu ?*

159/7-8 9. *kuyaş-ruhsārlardın zerrece mehr ummağay 'āşī
'adālet körmegen kes şāhlarğa dād kılğay mu ?*

1. Sabah rüzgarına halimi açıklasam, yardım eder mi?
Bir haber getirerek çaresiz gönlümü şad eder mi?
2. Gönül mülkünün açıklamasını bütünüyle şahıma sipariş eylesem,
dert ve gam askerini göndererek (beni) mamur eder mi?
3. İşte o vefasız, kara yüzlü rakīb ile mey içtiği zaman,
ayrılığından dolayı benim kan yuttuğumu hatırlar mı?
4. Göz yaşım işte bu cansız cismimi (o sevgilinin) mahallesine sürüklese,
(o sevgili) ruh bağışlayan dudağı ile (beni) dirilterek (yeni) bir isim verir mi?
5. Hasta gönlümü ayrılığına bu şekilde alıştırdığına göre,
Kavuşmasına tekrar bilmem bu şekilde alıştırmı mı?
6. İki gözün başı boş gezen gönlümü ne için avlayacak?
Çünkü zayıf olan bir geyiği avlamaya iki avcı niyet eder mi?
7. Ey gönül! O kâfire çok yalvarma. Çünkü avcı
inliyor diye kuşu tuzaktan azad eder mi?
8. Zülfün bana ulaştığı zaman, cefa ve zülmü alışkanlık haline getirir.
Acaba başkalarına da bu şekilde zulüm eder mi?
9. Asi, güneş yanaklı sevgililerden zerrece vefa ummaz.
Çünkü adalet görmeyen (bir) kimse şahına adalet için baş vurur mu?